

Sebastià Juan Arbó: Viure per escriure

Recepció crítica i projecció de l'obra

MARTA MATAS ROCA

Marta Matas Roca

SEBASTIÀ JUAN ARBÓ:
VIURE PER ESCRIURE

Recepció crítica i projecció de l'obra

Publicacions de l'Abadia de Montserrat
2023

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	7
INDICACIONS BIBLIOGRÀFIQUES	11
RELACIÓ D'ABREVIATURES DE FONTS I ARXIU REFERENCIATS	13
1. CAMINS D'APRENENTATGE	15
2. EL PANORAMA NOVEL·LÍSTIC EN EL TOMBANT DELS ANYS TRENTA	19
3. L'ACOLLIDA D'ARBÓ EN EL MÓN LITERARI BARCELONÍ	25
3.1. La verificació d'un bagatge intel·lectual	25
3.2. Entorn de les tertúlies: relacions i coneixences	27
4. L'OBRA ARBONIANA I LA CRÍTICA DELS ANYS TRENTA	33
4.1. Una singular irrupció: <i>L'inútil combat</i> (1931)	33
4.2. Del desig a la realitat: <i>Terres de l'Ebre</i> (1932-1933)	49
4.3. Vers una identificació intel·lectual i literària (1934)	62
4.4. Grans expectatives i petits malentesos (1935)	66
4.5. El Premi dels Novel·listes 1936: un reconeixement oportú	94
4.6. Una estabilitat efímera (1937-1938)	104
5. LA RECEPCIÓ CRÍTICA DURANT LA POSTGUERRA I LA CONSOLIDACIÓ LITERÀRIA	111
5.1. Els anys quaranta: la lluita per l'èxit	111
5.2. Els anys cinquanta: el reconeixement i la projecció exterior	132

5.3. Els anys seixanta: el retorn als orígens	166
5.4. Els anys setanta i vuitanta: l'esforç final	190
6. VIURE PER ESCRIURE	201
6.1. L'afany de professionalització	201
6.2. L'escriptura darrere els finestrals	215
7. EL CONTEXT LINGÜÍSTIC I POLÍTIC	221
7.1. La tria de la llengua	221
7.2. Escriptor bilingüe o escriptor diglòssic?	230
7.3. L'adscripció literària	238
CONCLUSIONS	253
ANNEXOS	257
BIBLIOGRAFIA	269

INTRODUCCIÓ

En parlar de Sebastià Juan Arbó sorgeixen un seguit de tòpics que si bé el caracteritzen acaben per simplificar-lo i esquematitzar-lo com a escriptor. De la mateixa manera, en abocar-nos a la producció i a la lectura de la novel·lística arboniana hi ha una tendència a aturar-se en la seva primera narrativa ebrenc i, en conseqüència, s'origina una mena de topall que dificulta l'accés a la resta d'una producció posterior que acaba esdevenint subsidiària per múltiples raons que semblen endevinar-se, però que fins a l'actualitat no han estat resoltes d'una manera concloent.

Llegir Arbó al segle XXI no deixa indiferent. Des de *L'inútil combat* fins a *Tino Costa* el lector percep encara el sotrac emocional que devia provocar en aquells que el llegiren durant els anys trenta. Perquè, en aquest sentit, l'obra d'Arbó sembla mantenir-se intacta. És a partir d'aquesta constatació que es genera el dispositiu d'inici d'aquest estudi. El silenci al voltant de la figura de l'escriptor ebrenc i de la seva novel·lística posterior evidencia la urgència de completar el buit que perviu encara en la literatura catalana i que desequilibra el conjunt d'estudis realitzats entorn de la seva obra. Conseqüentment, l'objectiu principal d'aquesta investigació és escatir la rellevància de la figura i de l'obra de Sebastià Juan Arbó en el context cultural i literari català de la seva època, però també en el context literari espanyol, com a escriptor català que escriu en castellà una part de la seva producció. I per fer-ho cal recórrer a una anàlisi reflexiva que incideixi en aquells aspectes que configuren la totalitat de la seva novel·lística i li atorguen plena identitat en la literatura contemporània. A partir d'aquesta proposta es generen dos nuclis d'interès que, si bé apareixen com a qüestions autònomes, acaben teixint una xarxa que permetrà entreveure la coherència al voltant de la qual Arbó construeix la seva trajectòria literària en paral·lel a la seva biografia intel·lectual. El primer sorgeix de la necessitat d'esbrinar quins són els lligams intel·lectuals que Arbó estableix des de la seva arribada a Barcelona a inicis dels anys trenta, de quina manera irromp en la quotidianitat literària de la ciutat, però, sobretot, quina és la reacció dels crítics literaris, des de les seves diferents tribunes periodístiques, davant l'aparició de cadascuna de les seves novel·les. El segon nucli d'in-

terès neix vinculat a la trajectòria literària que l'escriptor traça a partir del daltabaix que significa la Guerra Civil. Es tracta de verificar els espais al voltant dels quals es mou Arbó en aquest nou inici, de resseguir el seu camí obstinat cap a la professionalització, d'indagar els seus projectes a curt i a llarg termini; és a dir, d'aclarir com és l'Arbó de la postguerra, quines són les seves prioritats i quins els vincles que estableix amb la nova realitat cultural i social de Catalunya, però també d'Espanya. Perquè és evident que la seva predisposició a escriure en castellà el posiciona ideològicament davant de tots aquells amb qui ha compartit espais culturals i de pensament durant els anys trenta, alhora que el projecta cap a un espai literari i intel·lectual molt més atractiu per a ell, sobretot, pel que fa al mercat editorial. La seva actitud desperta suspicàcies en ambdós bàndols, fet que provoca un distanciament social que es tradueix alhora en un buit historiogràfic i crític. L'estudi proposa també un recorregut per aquest llarg període, que s'inicia amb la dictadura i que culmina amb la mort de l'escriptor, per entendre quin és el procés de recepció crítica de les seves obres de postguerra, fins a quin punt les reticències responen a una funció estrictament literària i quina és la situació i la visibilitat d'Arbó durant aquesta època que els estudis contemporanis han coincidit a obviar. La demostració d'aquests aspectes permet descobrir què hi ha de cert en el sentiment de marginació, o fins i tot d'automarginació, que sembla crear-se en l'escriptor i quina és l'afectació que se'n deriva cap a la pròpia obra, tant pel que fa a la seva producció com a la seva recepció.

En paral·lel, sorgeix la necessitat de constatar quins són els possibles efectes que produeix el canvi de llengua en l'obra d'Arbó i, encara, quins impulsos mouen la seva opció lingüística, tenint en compte els condicionants de l'època i les diferents actituds que els intel·lectuals i els literats desenvoluparen en relació amb el tema de la llengua i de la importància de ser-ne fidel. Per tot plegat, si bé aquest llibre parteix de la imatge d'un jove Arbó que arriba a la ciutat amb dos manuscrits sota el braç, a la qual el novel·lista s'havia referit sovint, fugit d'aquest imaginari i es refugia en les fonts fidedignes de la recepció crítica i de les interrelacions entre l'escriptor i els literats de la seva època.¹

1. Els diferents propòsits que s'han exposat en aquesta introducció impulsen la primera part de la meua tesi *Sebastià Juan Arbó: De la realitat viscuda a la ficció narrativa. Anàlisi d'un desarrelament en la literatura catalana*, dirigida per la Dra. Montserrat Corretger i defensada el 20 de juliol de 2021 a la Universitat Rovira i Virgili. En la segona part, aprofundeixo en alguns aspectes principals que determinen, configuren i, alhora, singularitzen la professionalització d'Arbó, així com el canvi de llengua i les implicacions que genera, la seva ideologia política i les conseqüències que se'n deriven. També inicio una anàlisi del seu exercici

1. CAMINS D'APRENENTATGE

Endinsar-nos en la trajectòria i en la recepció crítica de l'obra de Sebastià Juan Arbó implica aprofundir en el seu bagatge autobiogràfic, no tant pel que fa a les empremtes cronològiques —exceptuant, si més no, la seva arribada a Barcelona i l'escissió que provocarà la Guerra Civil— sinó per les experiències viscudes que l'autor transformarà en matèria literària. En aquest sentit, les obres d'Arbó, sobretot les primeres, s'adscriuen a l'afirmació que Joaquim Molas —tot citant autors com ara Joan Puig i Ferrer, Prudenci Bertrana i Llorenç Villalonga— va fer respecte de l'escassa imaginació que els literats catalans projectaven en les seves novel·les i la tendència autobiogràfica que aquest fet generava (Molas 1975: 503). En Arbó, el relat de les seves vivències comprèn des de la infantesa fins a l'arribada a Barcelona i permet confirmar una incipient voluntat autodidàctica —«M'he format sol... llegint només... no tinc estudis i he passat tota la vida al poble» (Rodoreda 1933a: 2)— que li possibilita, en un primer moment, alliberar-se de la seva idiosincràsia ebreca per esdevenir, més endavant, una significativa prometença per a la narrativa catalana.

Durant la seva adolescència, enmig d'hostilitats econòmiques, l'accés a la biblioteca dels Carvallo i, en especial, una certa protecció acadèmica per part de Cecília Meyer de Carvallo,² dona d'una formació privilegiada, permeten a Arbó d'iniciar-se en el domini de la llengua francesa i en el coneixement de les grans figures de la literatura universal. Així, en el seu primer llibre autobiogràfic, *Los hombres de la tierra y el mar*, l'escriptor confessa que la literatura actuà ben bé com a bàlsam, com a antídoto a la quotidianitat, fins al punt que les lectures «templaron en mí, con el vuelo de mis anhelos, la amargura excesiva de mis decepciones» i el prepararen, a través del seu aprenentatge, per enfrontar-se amb el combat de la vida (Juan Arbó 1961: 154). En aquest sentit, quan a

2. D'origen jueu i provinent de França, la família Carvallo es va establir primer a la Ràpita i després a Amposta on era propietària d'una gran extensió d'arrossars i d'un important comerç de fertilitzants. Els Arbó treballaren per a ells com a jornalers i els acompanyaren en el seu trasllat de població. L'autor explica a les seves memòries els records d'aquells temps que visqué sota l'empara d'aquesta família, però ho fa amb un sentiment de submissió i, a vegades, d'humiliació pel tracte rebut d'alguns dels membres, exceptuant la senyora Carvallo.

l'edat de 12 anys deixa l'escola per iniciar-se a la vida laboral que, tot i ser privilegiada en el context ebrenc, intueix submissa i rutinària, el jove Arbó comença a conviure amb un sentiment d'opressió que no l'abandonarà fins a la seva fugida a Barcelona:

Mi destino, más allá de mi alegría inocente, mi destino estaba tan cerrado, tan ciego, como el cielo de aquella noche, con estrellas remotas, pero que nadie, y menos yo, podía saber por dónde habían de brillar (330-331).

Aquestes són les paraules triades per cloure *Los hombres de la tierra y el mar*. La manifestació d'un futur incert evidencia com per a Arbó la pertinença al medi ebrenc significà, durant la seva joventut, una llosa, una opressió que per motius familiars i tradicionals es preveia difícil de superar.³ De manera significativa les referències a la infantesa truncada a través del treball es poden resseguir a través de les seves memòries i d'algunes de les seves obres:

Empezaría a internarme, sin saberlo, en mi nueva vida, como en un negro túnel, en una noche de opresiones y dudas que entonces no podía sospechar. Fue un momento tristísimo de mi vida, en que con un cargo, con un real de sueldo al día —así comencé— se ponían cadenas a mi adolescencia, se preparaba a mi alma la más penosa servidumbre y se comprometía mi destino de una manera que hoy todavía me llena de espanto (330).

Aquesta similitud és evident també a *L'inútil combat* on el protagonista es refereix al seu espai laboral, una oficina, com un espai físic on «m'ofegava; com si les parets s'ajuntessin contra el meu cos. Era una opressió angoixosa, desesperant» (Juan Arbó 1993: 39). Un espai que alhora esdevé símbol d'humiliació contínua enfront d'una vida que discorre lliure i escàpola per a ell, adscrit a una terra i a un destí aliens a la seva voluntat: «Tornava a l'oficina abrandat d'ires, silencis i humiliat, però obligat a seure de nou [...] mentre allí sonaven els crits dels infants, lliurats a llurs jocs» (58). Enmig d'aquest àmbit inhòspit, Arbó opta per la lectura com a sistema d'evasió que li facilita la reclusió ne-

3. L'any 1967 Arbó declarava que, al contrari de Baroja, per a qui al seu naixement vora el mar fou un auguri de llibertat, la seva pertinença ebrenc es caracteritzà per una gran manca de llibertat («La vida contra relox» Locució: Manuel del Arco. Ràdio Barcelona, 13 d'octubre de 1967). Aquest conflicte interior que visqué Arbó, amb un futur previsiblement arrelat al seu medi, es diluí i desaparegué durant el període de maduresa i de vellesa, en què reivindicà els seus orígens i retornà a la Ràpita a sojornar-hi assíduament.

cessària per poder alliberar-se del present i accedir a uns universos particulars i diferents que li permetran trampejar la realitat. És així com, a través del discurs del protagonista de *L'inútil combat* —i a tall d'intromissió autobiogràfica—, llegim: «No, no podia oblidar-me de la vida, i d'una manera o d'una altra, a través dels llibres o de la finestra, m'hi abocava, m'hi enfonsava» (38) o bé «llegia a totes hores, llegia amb un estrany deler» (39). I encara, quan aquesta afició el distreu de la feina i la seva mare, decebuda per la desídia mostrada, opta per llençar al riu tots els llibres, les conseqüències no es fan esperar: «una tristesa progressiva s'anava ensenyorint del meu esperit, una terrible angoixa, i de tal manera, que vaig arribar quasi a emmalaltir» (40). La lectura, doncs, com a alternativa a la vida real, com a possibilitat de viure altres vides, però no des d'una fallàcia, sinó des d'una experiència vital que ajuda a copsar la complexitat de l'ésser humà i a acceptar el sentit tràgic que porta implícita la vida des dels temps antics.

A *Memorias. Los hombres de la ciudad*, el seu segon volum autobiogràfic, l'autor relata com Barcelona s'intueix com l'única sortida per a la seva existència turmentada. Amb aquesta perspectiva, i en paral·lel a la redacció de *L'inútil combat* —obra que «desahogaba, aliviaba mi espíritu» (Juan Arbó 1982: 84)—, s'inicia una nova etapa que culminarà amb l'arribada a la ciutat. L'escriptura, ara, com a via de sortida de la presó vital a què es veu sotmès. Un camí de fugida, d'alliberament i, alhora, no ho oblidem, una oportunitat per realitzar el seu afany de professionalització.⁴

4. En aquest sentit, utilitzo el terme «fugida» perquè és Arbó qui l'empra per explicar el seu trasllat a Barcelona i, en fer-ho, expressa una evident sensació d'alliberament, però també de remordiment per no haver executat d'una manera més digna la seva partença: «tomé la decisión, y una mañana de sol, acompañado de un amigo al que le había comunicado mi decisión y que me alentó en ella, emprendí a pie el camino de la huida. [...] Fue, en mi vida, una mañana memorable, y esta vez no volví la vista atrás [...]. Me alejé sin mirar atrás, sin decirle adiós a mi madre, como si pasara por encima de ella, pisoteándola; me fui sin mirarla y no sabía si la volvería a ver» (Juan Arbó 1982: 84-85). Anys més tard, en una entrevista, Arbó tornarà a emprar aquest concepte de «fugida» per definir l'angoixa vital que exemplifiquen els seus protagonistes: «Si busquem una explicació freudiana, crec que arrenca de l'opressió, de la subjecció, en què es va desenvolupar la meua infantesa i d'aquest afany de fugida que, més o menys despert, tenia sempre a l'ànima» (López Albiol 1992: 18). A propòsit del sentit unitari que regeix el món desolat d'Arbó —en la ficció, però també m'atreveria a afegir, en els paisatges i en les experiències de la seva primera joventut en les terres de l'Ebre—, Carme Arnau considera que els seus protagonistes també participen d'aquesta unitat, «tot qüestionant-se, però, llur plena acceptació, la qual cosa els portarà vers un motiu constant que és també el d'altres novel·listes d'aquesta època: la fugida» (Arnau 1984). Una mostra més, doncs, d'aquesta identificació intrínseca entre l'autor i els personatges literaris que conformen la seva primera novel·lística, i que aporta un sentit connotatiu al terme utilitzat.

2. EL PANORAMA NOVEL·LÍSTIC EN EL TOMBANT DELS ANYS TRENTA

La dècada dels anys trenta s'inicia amb uns precedents teòrics i pràctics que deixen enrere el debat de la novel·la encetat l'any 1924 arran de la intervenció de Josep Maria de Sagarra a *La Publicitat*, amb l'article «La novel·la catalana», i liquidat un any més tard amb la conferència de Carles Riba, «Una generació sense novel·la». S'inaugura una època de combat, de diàleg interactiu entre crítics i escriptors a la recerca del perfil d'una novel·lística pròpia sempre adient a les propostes europees, però també conscient de la necessitat de crear un públic fidel que absorbeixi aquesta oferta literària emergent. Un seguit de crisis afectaran el gènere, el públic lector i el mercat editorial fins a l'any 1936, però també serà durant aquest període que s'aconseguiran les primeres fites significatives de la narrativa catalana contemporània, després del Modernisme.⁵

En el tombant d'aquests anys, hi ha un corrent d'optimisme davant de l'allau de publicacions diverses que porta Domènec Guansé a reconèixer que «hem fet, en aquest aspecte en pocs anys, molt més de camí potser del que nosaltres mateixos ens pensàvem» (Guansé 1929: 1). Diversos estudis han analitzat, però, aquest augment de la novel·la —generada per la demanda d'un consum lector— com una reacció en contra de la dictadura. Com a contracop, l'adveniment de la República comporta una davallada d'aquest consum que afecta l'àmbit editorial —l'anomenada «crisi del llibre»—, però que també provoca el desencís dels mateixos crítics davant l'actuació d'uns dirigents polítics que han fet servir la literatura com a ham per aconseguir la conscienciació ciutadana en benefici propi.⁶

5. Vegeu un marc significatiu a Corretger (2008: cap. I) i Malé (2012: cap. II.I - II.2.6).

6. Entre d'altres estudis, cal tenir en compte: Margarida CASACUBERTA, «Gènesi i primera adjudicació del Premi Crexells. Notes sobre cultura i novel·la en el tombant dels anys vint als trenta», *Els Marges*, núm. 52, 1995, p. 19-42; Antoni ISARCH, «Domènec Guansé, crític literari», dins: *Panorama crític de la narrativa catalana d'entreguerres*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2022; Castellanos, 2002 i 2005, i Corretger, 2007.

A tall d'exemple representatiu d'aquesta crisi que s'inicia amb la proclamació de la República, es publica a *Mirador*, a les darreries del 1931, un article de Rossend Llates que analitza i sintetitza la producció editorial d'un any «preferentment polític» en què, malgrat saber «que tot el treball de dignificació i d'esforç regenerador de Catalunya havia eixit de l'estament literari [...] s'ha demostrat que el pitjor enemic de la literatura és la política» (L[lates] 1931: 6). En aquest sentit, el crític assenjala també els ciutadans, que no en queden al marge atès que «han cregut que, liquidada la dictadura, les lletres de Catalunya es mantindrien per si soles: han trencat tota relació amb el llibre català, muntat altivament damunt un *bluff* polític d'un exagerat grotesc». És per això que davant «d'una producció editorial catalana migradíssima» es reclama que «entre política i literatura torni a existir un lligam de convivència», que implica «un canvi radical» que dignifiqui la situació del panorama literari català.

El novel·lista Lluís Capdevila s'afegeix a aquesta preocupació —«a Catalunya no es venen avui els llibres que es venien tres o quatre anys enrere» (Capdevila 1932: 10)—, es qüestiona els motius i acaba afirmant que «la nostra cultura ha de fer la nostra política. Del contrari, perquè la gent torni a llegir, hauríem de demanar una nova dictadura estil Primo de Rivera». I també des del setmanari *La Rambla* es constata que «l'empenta catalanista ha anat ralentint el foc entusiasta dels primers moments» (Contel 1932: 10) i s'analitza quina ha estat la causa d'aquesta davallada. Tot i no desemascarar-ne els motius —massa complexos, segons l'autor— s'evidencia en el terreny cultural una crisi persistent i aguda que testimonien les llibreries, «termòmetre de la febre de la cultura d'un país», i el teatre. Es conclou, però, amb la confiança en el retorn de la cultura autòctona per tal de normalitzar el país i amb l'esperança que «Catalunya torni a sentir-se profundament, racionalment catalana».

Al marge de les consideracions de la producció novel·lística i de la necessitat de consolidar la fidelitat del públic lector, els crítics —des de les seves tribunes periodístiques— promouen un debat constant al voltant del tema de la creació d'una novel·la catalana que serveixi com a model vàlid i com a precedent per als escriptors tot just iniciats o encara a les beceroles. I ho fan mitjançant la llengua, l'estil, el plantejament de la temàtica ciutadana i la fixació d'uns models europeus a seguir. A propòsit de la llengua, els escriptors suggereixen posicions diferents. Així, mentre Josep Maria de Sagarra recull la percepció d'un català cada cop més flexible, allunyat de les dificultats filològiques amb què s'havia enfrontat fins aleshores la novel·la, Antoni Rovira i Virgili

es mostra optimista amb la situació de la llengua catalana i amb l'exercici periodístic que se n'ha derivat, alhora que reclama a l'escriptor un major compromís per tal de fixar un model de català modern. Al seu torn, Joan Crexells denuncia encara una descompensació lingüística entre l'àmbit poètic i novel·lístic, mentre que Domènec Guansé es decanta per l'acceptació d'una prosa personal, pròpia de cada escriptor i fruit de l'experiència de la llengua viva que fuig de la prosa estandarditzada i normativa (Corretger 2008: 14-20). Fet i fet, però, tots ells coincideixen a reclamar una base sòlida que permeti adoptar un estil literari personal, allunyat de l'academicisme i d'una «literatura sense perfum i sense sal», expressió que apareix en una crítica de l'any 1931, on Guansé alerta els escriptors que «el català correcte, pur i civilitzat» ha de ser un punt de partida que cal superar (19). En aquest sentit, atesa la rellevància per qüestions de similitud amb Arbó, destaco aquesta posició de Guansé davant de la llengua de Puig i Ferrer a propòsit de l'anàlisi de *L'home que tenia més d'una vida*, on es decanta per «un estil viu i incorrecte» abans d'«un estil correcte i mort», sense oblidar «la importància de comptar amb una prosa depurada i flexible com a base per a la creació literària» (13-14). També es posiciona davant l'obra de Prudenci Bertrana, autor que «posseeix l'instint de l'idioma» i que ha sabut «enriquir el català literari» amb una prosa «enlluernadora pel seu color i per la seva riquesa, per la varietat de ritmes que li dona» com a resultat «d'escoltar la llengua viva del poble» (19).

Quant als models europeus que cal adoptar com a referència en la creació d'una novel·la moderna —o almenys aquells més llegits i que havien influït de manera decisiva en els crítics coetanis—, Balzac és reivindicat per Domènec Guansé i Armand Obiols, però també es destaca el nom de Fiodor Dostoievski, entre els autors russos. El mateix Guansé, en reconèixer-se deutor de les lectures de Balzac, Stendhal i Dostoievski, considera que com a narrador i crític es troba «enmig del debat entre l'art i la vida»; és a dir, «entre la bella prosa de Carles Soldevila i la més vital de Puig i Ferrer» (Malé 2012: 295). De fet, Sebastià Juan Arbó, se situarà en aquest extrem vital l'any 1933, després de la publicació de *Terres de l'Ebre*, tot coincidint amb un nou debat entorn de la situació de la novel·la, iniciat arran de la publicació de *Madrid. L'adveniment de la República*, de Josep Pla.⁷ En conseqüèn-

7. Per a Malé la posició d'Arbó és evident arran d'una entrevista on l'escriptor defensava una superació del realisme en l'obra literària, un alliberament absolut respecte de qualsevol ideal polític i la coherent adequació dels personatges al ritme i a la concepció vital de l'autor (Juan Arbó 1933a: 8-9).

cia, s'origina una dialèctica que planteja diferents arguments, esgrimits per crítics i escriptors: la necessitat de crear una novel·lística a mig camí entre l'assaig i la biografia (Josep Pla), la creació d'una obra que alliberi de la realitat quotidiana i dels ideals polítics (Sebastià Juan Arbó), la defensa d'una novel·la tradicional, basada en un fil argumental que encadeni accions, al marge d'influències psicològiques freudianes (Ramon Esquerra, Manuel Brunet, Manuel de Montoliu i Maurici Serrahima) i també, segons Rafael Tasis i Mercè Rodoreda, el reclam d'una novel·lística diversa dirigida a augmentar el mercat lector català (407-409).

En aquest període es manté un tema encara ben vigent: l'interès per conjugar literatura i públic, després de la proscripció que la novel·la pateix durant el Noucentisme. És per això que Castellanos afirma:

La novel·la és reivindicada, fins i tot al·legant raons comercials, com a base per a la professionalització de l'escriptor, però també per la seva modernitat i la seva capacitat de donar resposta a les inquietuds culturals, socials i ètiques de la contemporaneïtat, talismà de la literatura que ja no pretén produir obres perfectes, ideals, pures, com volia el Noucentisme, sinó interessants per a un públic general (posem que per a un públic procedent de les capes mitjanes i petitburgeses de la societat catalana). Obres al capdavant, vives, que arrosseguin, com la vida mateixa, tantes imperfeccions com convingui (Castellanos 2002: 10).

Les primeres obres d'Arbó, escrites abans del 1930, s'adiuen a la perfecció amb aquest reclam i dibuixen —sobretot *L'inútil combat* i *Notes d'un estudiant que va morir boig*— una línia evident de desencís, alhora que plantegen una ambigua tendència ideològica i social molt lligada al panorama literari de l'època. Castellanos esmenta *L'Opinió*, inaugurada el 1928, com la revista que havia recollit la tradició literària de les esquerres europees, però que alhora també havia contribuït a divulgar la literatura soviètica, tot i que les repercussions del debat ideològic sobre literatura i obrerisme seran molt limitades a Catalunya perquè «en els primers anys trenta de manera indiscutible, el compromís nacional, per dir-ho així, passa per davant del compromís social» (14). No és el cas, però, d'Arbó que rebutjarà gradualment, després de publicar les seves primeres obres, qualsevol vessant ideològic esguerrà tant en l'aspecte literari com personal. Ho exemplifica el seu rebuig a la proposta de treballar a *La Humanitat*, el diari de Lluís Companys, ja que «no sentía por aquel lado el menor entusiasmo; mis ideas habían cambiado y mi republicanismo había descendido muchos grados, aunque continuaba republicano, de mi tierra: republicano y marcelinero»

i considera «que aquello no era lo mío; aquel periodismo de partido —de combate— no era para mí y ni siquiera era periodismo» (Juan Arbó 1982: 119). Mentrestant, «la crítica catalana posa en evidència també com, malgrat la voluntat de normalitat del món editorial iniciada durant la dictadura, malgrat la naturalitat i la creativitat creixents de la llengua literària i malgrat l'esforç dels crítics per europeïtzar els gustos estètics, la producció autòctona no pot evitar una crisi del llibre, diagnosticada de manera recurrent entre 1930 i 1934» (Corretger 2007: 373).

Al marge, però, de reivindicacions, argumentacions i constatacions, Castellanos (2002: 20-21), en un intent de concretar el panorama literari i ideològic dels anys trenta, i partint sobretot de les conseqüències culturals vinculades al govern republicà, estableix una diversificació grupal en la qual no trobem el nom d'Arbó, com a conseqüència d'aquesta manca d'implicació ideològica que caracteritzarà l'escriptor ebrenç des d'un inici.⁸ Així constata l'existència d'un sector que se sent marginat i que acusa els partits de l'esquerra del seu desinterès pel món cultural i literari després d'haver-lo utilitzat com a reclam polític. Es tracta del grup d'intel·lectuals de la Lliga Regionalista que —encapçalats per Josep Pla, Manuel Brunet, Manuel de Montoliu i Prudenci Bertrana, i aixoplugats per *La Veu de Catalunya*— ara coincideix amb els seus coetanis d'Acció Catalana, com J. V. Foix i Jaume Bofill i Mates, en aquest desacord amb la política cultural de la Generalitat republicana. Un altre sector, el catòlic, amb escriptors com Josep M. Capdevila, Carles Cardó, Josep M. Junoy o Maurici Serrahima, s'organitza com a grup de pressió contrari a la República i actua a través de plataformes de nova creació com *La Paraula Cristiana*, *La Nova Revista* o *El Matí*. Entremig, un altre nucli més moderat, format per redactors de la *Publicitat* i de *Mirador*, comparteix les aspiracions culturals i polítiques del govern, però no s'hi identifica ideològicament. A l'altra banda, se situa el sector d'intel·lectuals vinculats al govern de la República —Ramon Xuriguera, Jaume Miravittles, Ventura Gassol, Lluís Capdevila, Carner Ribalta, entre d'altres—, alguns dels quals s'han consolidat entorn de la *Revista de Catalunya*, dirigida per Antoni Rovira i Virgili, com ara Domènec Guansé o Rafael Tasis, o del diari *L'Opinió*, potser

8. Castellanos remarca la complexitat del panorama i la voluntat d'establir unes coordenades classificadores, tot i ser conscient de la simplificació que fa de la qüestió. Amb tot, em sembla significatiu incloure la seva proposta perquè reflecteix, en bona part, com el compromís ideològic condiona el món cultural d'aquest període i de quina manera la demanda d'aquesta implicació s'accentuarà amb l'esclat de la Guerra Civil.

amb un punt de vista catalanista més radical, com és el cas de C. A. Jordana. Ara bé, aquesta disconformitat o acceptació amb la política governamental conviu amb les tensions generades per la pràctica d'una creació literària que aposta, d'una banda, per la novel·la com a eina de socialització, des del sector republicà, i, de l'altra, per la recuperació de la poesia com a instrument d'ordenació social, des del sector més conservador.

I encara —continuant amb el plantejament de Castellanos— cal tenir en compte, sobretot per la importància que tindran en alguns casos en la represa de la literatura catalana després de la dictadura franquista, un grup nou format per dones intel·lectuals —Maria Teresa Vernet, Mercè Rodoreda, Carme Montoriol o Anna Murià— i per sectors sorgits tot just abans de la guerra i que oferiran, entre els anys cinquanta i seixanta, obres inserides en el seu temps. Aliè a les vicissituds de la política anterior, aquest grup de joves està format per escriptors que provenen del món universitari —Salvador Espriu, Baltasar Rosselló-Pòrcel, Ignasi Agustí, Joan Teixidor— i per periodistes, editors o dibuixants, com ara Josep Janés i Olivé, Avel·lí Artís Gener, Pere Calders, Palau i Fabre, etc.

Resumint, el conjunt d'escriptors fins ara esmentats, des de la seva pertinença a generacions i a compromisos ideològics diferents, formen part de la vida literària d'aquesta dècada i estableixen el marc conjuntural que Arbó descobreix a la seva arribada a Barcelona i al qual s'afegeix com a narrador, però també com a veu crítica capaç d'aportar una visió personal, independent i desacomplexada, a través de les principals plataformes periodístiques del moment.

3. L'ACOLLIDA D'ARBÓ EN EL MÓN LITERARI BARCELONÍ

3.1. LA VERIFICACIÓ D'UN BAGATGE INTEL·LECTUAL

L'any 1927, la revista *D'ací d'allà* publicava «Els vostres ulls», un poema d'Arbó que inaugurava, gairebé de manera anecdòtica, la trajectòria literària que més tard es confirmarà a través de la seva novel·lística. Anys més tard, en la seva entrevista amb Albert Manent, l'escriptor ometrà els seus primers escrits, de tendència republicana, publicats en setmanaris comarcals —«són coses que preferiria de no recordar...»— i emfasitzarà aquesta primera publicació poètica: «Pels volts del 1919 vaig enviar un poema català al *D'ací i d'allà*, que Carles Soldevila publicà tot seguit. Fou la meva primera col·laboració a Barcelona i, a més, amb un cert to» (Manent 1965: 55). Cal destacar que el poema no fou enviat l'any que afirma l'escriptor, sinó el 1927.

Reclòs en els paratges ebrencs i en la grisor d'una feina opressora i monòtona com a oficinista, Arbó amplia la seva formació autodidàctica i està atent a les novetats literàries i al panorama intel·lectual emergent, sobretot a partir de la segona meitat dels anys vint.⁹ Si bé reconeix que «durant l'adolescència només coneixia coses de Maragall i de Verdaguier, i alguna publicació de l'època», més tard «passat l'any vint, vaig llegir les versions dels clàssics de Carles Riba, els llibres i els articles de Josep Pla, la *Crònica* de Muntaner, que em va fer una gran impressió» (54-55), sense oblidar Sagarra, per qui demostra una gran admiració: «A todos les había leído en el pueblo y a muchos los admiraba, entre estos de manera especial, a Sagarra: de este poeta sabía de memoria

9. Lluç Beltran, economista rapitenc i íntim amic d'Arbó, explicà: «Comprava tants llibres que una de les editorials o llibreries de Barcelona que n'hi enviava, adreçava els paquets a Llibreria Arbó-Amposta; no semblava possible que fos un particular el comprador d'aquella quantitat de llibres» (Roig i Queralt 1987: 159). En aquest sentit, Arbó confirmà l'anècdota: «Recordo també com a curiositat, que demanava tants llibres a l'Editorial Prometeo, que ells mateixos, espontàniament, em feien el descompte de llibreter» (Manent 1965: 54). Amb tot, contradint l'afirmació de Beltran, cal remarcar que Prometeo fou una destacada editorial valenciana, el director literari de la qual fou l'escriptor i polític Vicent Blasco Ibáñez.

parrafadas enteras de su obra, algunas de las cuales le recité cuando nos conocimos» (Juan Arbó 1982: 109).

Atret per tot allò provinent de Barcelona —«fins aleshores la influència aragonesa a les nostres comarques era molt forta» (Manent 1965: 54)—, Arbó s'identifica amb un grup cultural d'Amposta que participa com ell d'aquest afany de novetat que els diferencia de l'àmbit popular en què es desenvolupa la seva quotidianitat: «Llegíem sobretot *La Publicidad*. I la nostra vida pública d'aquell moment ens atreia i ens hi acostàvem dins la nostra pobra mesura» (55). Mentrestant, publica algun article a les revistes locals *El Faro* i *El Pueblo*.

Així, arrossegat per una vocació literària irrefrenable, Arbó arriba a Barcelona amb un ampli bagatge literari, però també amb evidents coneixements dels intel·lectuals que presideixen les tribunes periodístiques de la crítica cultural del moment i de la situació de la novel·lística catalana: «Coneixia de nom tots els escriptors, però ni un de sol personalment» (Juan Arbó 1993: 11). Evidentment rep amb satisfacció la carta de recomanació que Pere Coromines adreça a Josep Farran i Mayoral de qui «allà al poble llegia assíduament els seus articles de *La Veu* —llavors feia crítica teatral i literària—, i el llegia sempre amb gust i l'admirava en molts sentits» (12). Arbó el recorda com «un crític d'una sòlida formació clàssica, d'un judici clar i de visió profunda i, a més a més, sense prejudicis ni limitacions d'escola, i sens dubte el millor tastador de novetats que, per al meu gust, hi havia llavors a Catalunya, fora de l'Ors, que ja no hi era» (12).¹⁰ La recomanació per a la publicació de *L'inútil combat* s'allarga i Arbó ha de presentar-se encara davant de Joan Puig i Ferrer, del qual afirma haver-ne llegit algunes novel·les:

No m'havia entusiasmat; era, això sí, entre els escriptors catalans, en el domini de la narració, amb Soldevila en el conte, amb Llor en la novel·la, un dels que m'agradava més. [...] estimava alguns aspectes de la seva obra —la força de la prosa en algun moment, la intensitat d'algunes escenes i també el to, el to càlid i humà—; encara que amb reserves, admirava, això sí, la seva lluita, el seu esforç com a escriptor (13).

Amb tot, Arbó no amaga que «jo aleshores estava amb Dostoievski, amb Tolstoi, amb Balzac, amb Dickens; la davallada era massa forta, la diferència era massa gran, perquè l'obra de l'escriptor pogués despertar-me entusiasme» (13). Cal entendre que aquesta afirmació abasta el

10. Anys més tard, i arran de la traducció de *Los maestros de antaño* de Fromentin, Arbó definí Farran i Mayoral com «el gran buceador en las aguas de la belleza y del pensamiento» (Juan Arbó 1942: 9-10).

conjunt d'escriptors catalans de l'època i exemplifica la seva formació literària universal primerenca, anterior a la seva descoberta de la literatura catalana. De fet, l'any 1933, a la pregunta que Mercè Rodoreda li feu respecte de l'opinió que tenia dels escriptors catalans, Arbó respongué: «Que no m'agraden. Com no m'agraden ni els anglesos, ni els francesos, ni els castellans; no s'adiuen amb el meu temperament» (Rodoreda 1933a: 2). Tanmateix, si sorprèn aquesta profunda coneixença dels escriptors i crítics literaris coetanis catalans és tant per l'allunyament físic que havia patit Arbó des dels paratges ebrencs, com per la maduresa crítica dels judicis que emet i que —a desgrat de les afinitats i polèmiques que crearà al seu voltant durant els anys següents— presenten un Arbó ingenu i novençà, però impregnat d'una vasta i sòlida cultura, forjada tenaçment a través d'aquesta voluntat autodidàctica que el defineix: «Yo llegaba con una formación sólida; casi me vi con ventaja entre todos los que entonces empezaban; había leído más que ninguno» (Juan Arbó 1982: 109-110).

Així, molt aviat es troba immersit en les esporàdiques reunions que s'improvisen al despatx d'Andreu Nin, a la seu d'Edicions Proa: «ante aquellas reuniones de jóvenes escritores, tratado como un igual, o poco menos, acabado de llegar del pueblo [...], no podía dejar de sentirme a gusto y hasta halagado» (109). Proa serà la seva plataforma de llançament editorial, però també, sens dubte, social. Allà coneix els escriptors Guillem Díaz-Plaja, Xavier Benguerel, Ramon Xuriguera, Agustí Esclasans i Andreu Nin, alhora que, a *La Ven de Catalunya*, contacta amb la novellista Maria Teresa Vernet, el pintor Lluís Morató, el comentarista teatral i redactor polític Modest Sabaté i el poeta Manuel Bertran i Oriola.

3.2. ENTORN DE LES TERTÚLIES: RELACIONS I CONEIXENCES

A propòsit de la vida cultural de la ciutat, les tertúlies literàries constitueixen un punt de trobada més enllà de límits generacionals i ideològics, i la seva proliferació evidenciava la vitalitat artística i literària barcelonina. La penya de l'Euzkadí, una de les més reconegudes, aglutinava una intel·lectualitat diversa formada per escriptors, entre els quals es trobaven Ignasi Agustí, Xavier Benguerel, Martí de Riquer, Josep Maria Miquel i Vergés, Josep Maria Boix i Selva, Ramon Xuriguera, Josep Janés, Joan Vinyoli, Joan Teixidor i ell mateix. Tots ells es trobaven acompanyats d'un nucli d'artistes més joves, bàsicament pintors i escultors, que s'aplegaven al voltant del marxant d'art Joan Merlí i del

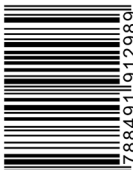
Sebastià Juan Arbó: Viure per escriure ressegueix per primera vegada la trajectòria professional de l'escriptor alhora que demostra la seva vinculació permanent amb la vida cultural de l'època. S'hi analitza la resposta de la crítica literària cap a les seves obres i l'alineació que mantingué amb la literatura europea d'entreguerres. Així mateix, l'estudi de la correspondència personal reflecteix quin va ser el posicionament respecte a la política i, sobretot, respecte a la dictadura, però també quin tipus de relació establí amb els literats coetanis.

Aquest estudi s'endinsa en les raons i en les conseqüències de l'opció lingüística de Sebastià Juan Arbó després de la postguerra, i posa de manifest tant l'experiència del doble exili interior com la del desarrelament viscut per l'autor. En definitiva, trenca el silenci que ha acompanyat el nom d'Arbó fins a l'actualitat.

TEXTOS I ESTUDIS
DE CULTURA CATALANA

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

ISBN 978-84-9191-298-9

9 788491 912989